

IRENAI ERMANYTEI – 75-ERI



Nugėrių kaime, septyni kilometrai nuo Kuršėnų, Povilo Zenono Ermanio ir Kristinos Petraitytės šeimoje 1937 metais, per patį liepų žydėjimą, liepos 3 dieną, gimė duktė Irena. Prieškariu jos gimtosiose Nugārėse gyveno aštuoni gyventojai. Dabar ten dvi sodybos teišliko. Du vienkiemiai, brolių Ermanių vienkiemiai, virto miškingomis vietovėmis. Kadaisė į Ermanių sodybą pasiklausyti žinių sueidavęs visas kaimas, mat namuose buvo puikus radijo aparatas *Philips*. Sodiečiai čia ateidavę nusifotografuoti įvairių švenčių progomis ar pasidaryti nuotraukų dokumentams – Irenos tėvelis, kurį visa giminė vadino Žaniu, turėjo senovinę trikoją fotografavimo aparatą. Sodyboje užė jo sumeistrautas vėjo malūnas, gaminęs elektros energiją, šlamėjo marmytės puoselėtas sodas su daugybe vaismedžių ir vaiskrūmių, net 28 bičių aviliais. Ir būsimajai kalbininkei yra tekę kopinėti medų, gaudyti spiečius. Irena iš vaikystės mena istoriją apie žydaites, kurias Antrojo pasaulinio karo metais buvo priglaudusi jų šeima. Tėvai už jų išgelbėjimą ir globą jau po mirties buvo apdovanoti Teisuolių medaliais ir diplomais.

Iš pat mažumės vaikams (šeimoje be jaunėlės Irenos augo jos sesuo) buvo įskiepyta, Irenos žodžiais tariant, darbo religija. Šešerių metų Irena

savarankiškai išmoko skaityti. Iš knygų, laikraščių, žurnalų, kurių jų namuose buvo sukaupta gausybė. Smurgių kaimo pradinėje mokykloje iš pirmo skyriaus iššyk buvo perkelta į trečią. Vidurinius mokslus būsimoji kalbininkė baigė Kuršėnuose. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas čia buvo šviesios atminties poetas Stasys Anglickis. Irena mėgo skaityti. Mokykloje draugai pusiau rimtai, pusiau juokais jai buvo prilipinę vaikščiojančios enciklopedijos vardą.

1961 m., baigusi studijas Vilniaus pedagoginiame institute, Irena Ermanytė pradėjo dirbti Lietuvių kalbos ir literatūros institute (nuo 1990 m. – Lietuvių kalbos institutas). Irena prisimena, kad jaunam darbuotojui Institutas (ji liko ištikima jam visą gyvenimą) direktoriaus Kosto Korsako laikais buvęs it šventovė, o į vyresnius kolegas jie žiūrėję su didžiule pagarba. Pradėjusi dirbti Dialektologijos skyriuje (tuomet sektoriuje), vėliau perėjo į Žodynų skyrių. Geležinės kantrybės reikalaujantis darbas – taip apie žodynininko darbą po daugelio metų pasakys Irena. O pradžia buvo nuo bandomųjų tekstų. Tik baigęs mokslus žodynininku netapsi. Leksikografė prisimena, kad tikrindavo kiekvieną eilutę, kiekvieną žodį. Savo mokytoju Irena laiko kalbininką žodynininką Joną Paulauską, iš kurio ji mokėsi kantriai dirbti, susikaupti. LKŽ IX tome (1973) jau pasirodo Irenos Ermanytės kaip žodyno teksto rašytojos pavardė, o nuo XVII tomo (1996) kalbininkė žodyną ir redaguoja.

Ilgainiui Ireną patraukė antonimai. Antonimus ji yra pavadinusi savo gyvenimo meile. Kodėl antonimus? Irena juokaudama sako, kad čia kaltas priešybių vienybės ir kovos dėsnis, mat per filosofijos egzaminą išsitraukusi kaip tik šį klausimą. Gėris ir blogis, tamsa ir šviesa, juodas ir baltas, sunkus ir lengvas, stiprus ir silpnas, teigti ir neigti... Iš priešpriešų sunarsyta grandinė ir davė pradžią pirmajam tokio pobūdžio žodynui Lietuvoje – 1985 m. pasirodė jos parengtas *Lietuvių kalbos antonimų žodynas*.

Irena Ermanytė 1993 m. eksternu apgynė disertaciją *Lietuvių kalbos antonimija ir antonimai*. Antonimai tarsi prirakino visas Irenos mintis: antonimines žodžių poras ji iššyk pamato skaitydama tekstą, išgirsta klausydamasi radijo. Medžiaga kaupiama, jos gausėja. 2002 m. ji parengia *Mokyklinį lietuvių kalbos antonimų žodyną*, 2003 m. – solidų *Antonimų žodyną*, kuriame 5259 antonimų lizdai. Medžiaga rinkta iš dvidešimties *Lietuvių kalbos žodyno* tomų, grožinės literatūros, tautosakos, periodikos. Irena dar syk nuo leksikografinės praktikos pasuka teorijos link. 2008 m. pasirodo jos monografija *Antonimija ir antonimai*.

Apie žodžių rinkimo ekspedicijas, kurių būta per 50, Irena kalba kaip apie likimo dovaną. Pirmoji – įspūdingiausia. 1958 m. ji, ketvirto kurso studentė, važiuoja į Varnius. Ekspedicijai vadovauja profesorius Vladas Grinaveckis. Vėliau, jau dirbant Institute, yra tekę šnekinti tarp karvučių sėdintį kerdžių Pelesojė, kitąkart Ródūnėje, Gervėčiuose, kalbėtis su Kūpiškio krašto žmonėmis, kalbinti marcinkoniškius, klausytis dzūkiškų melodijų. O koks stebuklas, kai senutės atverdavo kraičių skrynias, paskleisdavo trinyčius, keturnyčius, šešianyčius. Irena mena šviesios atminties Kazimierą Pakalką, kuris vis nešiodavęs senovinį magnetofoną mediniu korpusu, didžiulį, sunkų, kokį dešimt kilogramų sveriantį.

Irena Ermanytė yra daug dirbusi prie kitų žodynų – kartu su kitais parengė *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardyną* (1963), *Frazeologijos žodyną* (2001), *Mokyklinį tarptautinių žodžių žodyną* (keturi leidimai – 1995, 1998, 2000, 2010). Paskelbė straipsnių leksikografijos ir leksikologijos, toponimikos, kalbos kultūros klausimais *Kalbos kultūroje*, *Lietuvių kalbotyros klausimuose* (*Acta Linguistica Lithuanica*), *Gimtojoje kalboje*, kituose leidiniuose. Ilgą laiką kalbininkė buvo Jaunųjų filologų konkursų vertinimo komisijos narė. Taip pat daugelio knygų redaktorė, vertėja iš latvių kalbos (podraug su kitais vertė *Mitologijos enciklopediją*), žodynų, vadovėlių recenzentė, įvairių leidinių sudarytoja.

Sklaidant fotografijas, kuriose įamžintos Instituto akimirkos, į akis krinta elegantiška šviesiaplaukė dama. Veide šiluma, ramuma, santūri šypsena. Teko girdėti sakant: „be galo nuoširdi, jautri, dora“. Arba: „ji vienintelis žmogus, su kuriuo net man nepavyko susipykti“.

Du kartus Irena Ermanytė (drauge su kitais) yra apdovanota Lietuvos mokslo premija – 1996 m. už darbą prie *Lietuvių kalbos žodyno*, 2002 m. už darbą prie *Frazeologijos žodyno*.

Plurimos annos, mieloji Irena!

Gauta 2012 11 05